

O KATALÓGU HISTORICKÝCH KNIŽNÍC

Historické knižnice tvoria neoddeliteľnú a základnú súčasť kultúrneho dedičstva na Slovensku a ich výskumom, podporeným agentúrou VEGA – pod názvom Výskum katalógov historických knižníc ako fenoménu kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov, sme výraznou mierou prispeli k znalostiam a poznaniu o intelektuálnej, kultúrnej, spoločenskej a výchovno-vzdelávacej úrovni Slovenska a Slovákov a ich vklade do európskeho kultúrneho dedičstva. Projekt bol zameraný na primárnu heuristiku a základný výskum v oblasti získavania informácií a pramenných dokumentov katalógov historických knižníc na Slovensku od 13. storočia do roku 1918, na základe nášho výskumu sme počiatky dejín knižníc v tomto zmysle posunuli až na začiatok 12. storočia.

V rámci projektu boli riešené štyri vecné etapy:

1. Analýza stavu výskumu a prieskum primárnych a sekundárnych zdrojov ku problematike historických knižničných fondov a ich katalógov, syntetizujúce informácie o stave poznania problematiky na Slovensku a v zahraničí - v rámci tejto etapy sme vykonávali prieskum v oblasti sekundárnej literatúry. Na Slovensku štyridsať rokov nevyšla žiadna komplexnejšia práca, ktorá by zaznamenávala vývoj knižníc. Problematike sa venovalo prevažne parciálne, a konkrétne výskumu súpisov a katalógov knižníc sa venovali najmä maďarskí vedci, v niektorých prípadoch za individuálnej účasti slovenských vedeckých pracovníkov. V rámci tejto etapy sme pripravili bibliografiu odborných a vedeckých prác k téme, ktorá bude dostupná na stránke prezentujúcej databázu katalógov historických knižníc. Súpis obsahuje bibliografický popis sekundárneho dokumentu, signatúru knižnice, kde sa daný dokument nachádza a predmetové heslo, pre vhodné extrahovanie relevantných informácií v korpuse viac ako 2000 záznamov, ktoré sme popisovali de visu a použili v ďalších etapách. Tento súpis – bibliografia odborných a vedeckých štúdií, článkov, súpisov a bibliografií nám slúžila ako sekundárny materiál pre tvorbu databázy a ako primárny pri príprave štúdií, vznikajúcich v rámci projektu. Časť tejto literatúry je už zakomponovaná do samotných záznamov o katalógoch historických knižníc. Súbor sekundárnej literatúry bude postupne doplňovaný v rámci ďalších výskumov a pri tvorbe parciálnych a syntetických prác, ktorých podkladom bude práve výskum v tomto projekte.

2. Príprava databázy a metodiky tvorby záznamov o katalógoch historických knižníc - táto etapa patrila medzi nosné vecné fázy, kde sme museli správne zadefinovať jednotlivé momenty, ktoré si bude nutné všímať pri spracovaní katalógov historických knižníc. Vytvorili sme formulár, kde sme sa sústredili najmä na samotný bibliografický popis katalógu, zistenie typu katalógu, jeho obsahu a veľkosti (počet zväzkov a titulov), tak, aby všetky tieto údaje boli vyhľadávateľné v danej databáze. Štruktúra dát je zobrazená pri každom zázname v databáze.

3. Heuristika, spracovanie a digitalizácia pramenných dokumentov – katalógov historických knižníc na Slovensku a v zahraničí - ťažiskovou a najnáročnejšou bola samotná heuristika a spracovanie záznamov. Pramenná heuristika bola vykonávaná vo fondoch pamäťových inštitúcií na Slovensku a v zahraničí, a to najmä v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice, Lyceálnej knižnici v Bratislave, Univerzitnej knižnici v Bratislave a viacerých regionálnych štátnych archívoch, ale taktiež v Maďarskej národnej knižnici, Maďarskom národnom archíve a v Univerzitnej knižnici v Budapešti. Heuristika bola vykonávaná tiež z korpusu odbornej literatúry zaregistrovanej v etape 1. Pri našom výskume sme objavili vzácny rukopis, predpokladáme, že ide o rukopis historika dejín knižnej kultúry, Borisa Bálena, katalóg historických knižníc na Slovensku, ktorý obsahuje informácie o takmer 1000 katalógoch historických knižníc. Druhým dôležitým materiálom boli súpisy knižníc, ktoré v rámci svojej činnosti zostavovala Štátna rada pre múzeá a knižnice v Uhorsku. V

neposlednom rade najnovšie výskumy kolegov vedcov z Maďarska, ktorí niektoré súpisy, katalógy už publikovali. Jedinú časť, ktorú v súčasnosti považujeme za nie úplne splnenú je digitalizácia samotných katalógov, ktoré sa podarilo pripraviť len vo veľmi malej miere z viacerých subjektívnych dôvodov (zníženie pôvodného rozpočtu, z dôvody poruchy diskového poľa nefunkčné pracovisko digitalizácie na Žilinskej univerzite, pri publikovaných prácach problém s autorskými právami). Napriek tomu sa aj naďalej budeme snažiť rokovať s inštitúciami o sprístupnení digitálnych kópií dokumentov.

4. analýza stavu výskumu a prieskum primárnych a sekundárnych zdrojov ku problematike historických knižničných fondov a ich katalógov, syntetizujúce informácie o stave poznania problematiky na Slovensku a v zahraničí - napriek tomu, že sme predpokladali, že táto fáza bude prebiehať najmä v závere projektu, už v druhej polovici časového obdobia sa nám podarilo prezentovať na konferenciách i na stránkach vedeckých a odborných časopisov parciálne výsledky výskumu. Za mimoriadne pokladáme výsledky prezentované vo vedeckej kolektívnej monografii Historické knižnice na Slovensku do roku 1918. Za zásadnú kapitolu v tejto monografii považujeme najmä úvodnú kapitolu, a to typológiu knižníc na Slovensku. V rámci výskumu katalógov historických knižníc na Slovensku sa nám podarilo získať údaje o 4574 knižniciach (resp. informácií o ich katalógoch), a preto sme pokladali za dôležité, aby sme v rámci systemizácie informácií o nich vytvorili ich typológiu, ktorá by umožnila ich prehľadnosť a možnosť triedenia informácií podľa ich vlastníkov. V rámci databázy sú podľa tejto typológie definované aj jej jednotlivé kolekcie. Ako príklad pre vzorovú ucelenú štúdiu o typoch knižníc môžeme uviesť štúdiu o ľudových knižniciach, ktorých počiatkové aktivity ohľadom ich vzniku na území Slovenska začali v 30. rokoch 19. storočia.

Medzi významné momenty patrí výskum knižnice spolku slovenských žien Živena, ktorý bol vysoko hodnotený predsedníčkou spolku Živena, bývalou poslankyňou NR SR a súčasnou predsedníčkou mimovládnej organizácie Via cultura p. Magdou Vášáryovou, kde na základe nášho výskumu sa začalo s rekonštrukciou a úpravou priestorov tejto vzácnej knižnice.

V rámci prezentácie nášho výskumu medzi študentmi, sme podnietili ich záujem o témy dejín knižníc na Slovensku a títo študenti si v rámci záverečných prác zvolili a následne úspešne obhájili, resp. v tomto roku budú obhajovať nasledujúce práce: Súčasný stav výskumu historických knižníc na Slovensku, Typológia historických knižníc, Reprezentatívne historické knižnice Slovenska, Historické knižnice v Bardejove, Historické knižnice Liptova, Súčasný stav, trendy a budúcnosť knižnej kultúry, Dejiny knižníc v Martine, Dejiny knižníc regiónu Kysuce, Historické knižnice Spišského regiónu, Možnosti prezentácie historických knižničných fondov a dokumentov, Historické knižnice Trnavy a okolia, Historické knižnice Horného Považia, Osobné a inštitucionálne historické knižnice ako súčasť Lyceálnej knižnice v Kežmarku a Historické školské knižnice v Banskej Bystrici.

Sumár najvýznamnejších výsledkov výskumu v rámci projektu:

1. Objavenie rukopisu k dejinám knižníc pracovne nazývaného Katalógy historických knižníc
2. Databáza Katalógy historických knižníc
3. Bibliografia k dejinám knižníc na Slovensku
4. Vedecká kolektívna monografia Historické knižnice na Slovensku do roku 1918
5. Odborné a vedecké štúdie k dejinám knižníc na Slovensku (podrobne v zoznamoch prác)
6. Podnietenie výskumu a rekonštrukcia historickej knižnice (Spolok Živena)

Prezentované výsledky nepokladáme za uzavretú kapitolu, ale v rámci vedecko-výskumnej činnosti na Fakulte humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline budeme naďalej pracovať na ich dopĺňaní a následnej syntetizujúcej práci zo získaných výsledkov. V tomto roku pripravíme odbornú prácu prezentujúcu prepisy vzácných katalógov cirkevných, školských, osobných knižníc pod názvom Pramenné dokumenty k dejinám knižníc na Slovensku, kde predpokladáme vznik edície, ktorá by publikovala výnimočné dokumenty k dejinám kultúrneho dedičstva na Slovensku.